ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ GIUSEPPE TESAURO της 3ης Οκτωβρίου 1990 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η παρούσα υπόθεση, που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο βάσει του άρθρου 153 της Συνθήκης ΕΚΑΕ, αφορά διαφορά μεταξύ της επιχειρήσεως του Grifoni και της Επιτροπής σχετικά με εργασίες που εκτέλεσε η επιχείρηση αυτή για λογαριασμό του Κοινού Κέντρου Ερευνών της Ispra (στο εξής: Κέντρο).

Τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίζεται η αγωγή αυτή είναι σχετικώς απλά. Θα τα υπενθυμίσω σύντομα, παραπέμποντας ως προς τα λοιπά στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Από τον Μάρτιο του 1980 ο Grifoni πραγματοποίησε πολλές φορές παροχές στο Κέντρο, σχετικά με λευκοσιδηρουργικές και σιδηρουργικές εργασίες που του είχαν ανατεθεί με διαγωνισμό. Οι παροχές αυτές βασίζονταν σε προκαθορισμένη σύμβαση-πλαίσιο, καθώς και σε μεταγενέστερες ειδικές παραγγελίες.

2. Τα κρίσιμα για την παρούσα υπόθεση στοιχεία του συμβατικού καθεστώτος μεταξύ των διαδίκων είναι τα ακόλουθα:

— η σύμβαση-πλαίσιο της 21ης Μαΐου 1984 παραπέμπει (άρθρο 15), όπως και η προηγούμενη, στους γενικούς όρους που εφαρμόζονται στις συμβάσεις που συνάπτει το Κέντρο (έγγραφο XIX A/50/76-I, του Φεβρουαρίου 1976), που επομένως αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συμβάσεως αυτής·

— οι πραγματοποιηθείσες εργασίες πρέπει να αμείβονται βάσει του καταλόγου τιμών των κτιριακών εργασιών που δημοσιεύει το εμπορικό επιμελητήριο του Μιλάνου, εξαιρέσει των εργασιών που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο, η αμοιβή των οποίων συμφωνείται κατά περίπτωση (άρθρο 3)· πρέπει να καταγράφονται λογιστικά οι πραγματικές δαπάνες (άρθρο 7)·

— οι εργασίες που δεν περιλαμβάνονται στην παραγγελία και αποδεικνύονται αναγκαίες κατά τη διάρκεια της εκτελέσεως πρέπει να «εγκρίνονται προηγουμένως εγγράφως από τη διεύθυνση των εργασιών, κατόπιν υποβολής λεπτομερούς και οριστικού προϋπολογισμού εκ μέρους της επιχειρήσεως. Οι εργασίες που πραγματοποιούνται υπό διαφορετικούς όρους δεν αναγνωρίζονται και επομένως δεν αμείβονται» (άρθρο 6)·

— εφαρμόζεται το ιταλικό δίκαιο (άρθρο 15) και, βάσει της ρήτρας διαιτησίας της συγγραφής των γενικών όρων, που έγινε ρητώς δεκτή, οι διαφορές υπάγονται στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

Όσον αφορά τους γενικούς όρους, πρέπει να υπενθυμιστεί το άρθρο 3, παράγραφος 1, σύμφωνα με το οποίο «οι συμβάσεις συνάπτονται με έγγραφη συμφωνία των διαδίκων» και το

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

άρθρο 18 που ορίζει ότι οι μη γραπτές συμφωνίες δεν παράγουν αποτελέσματα, προβλέποντας ότι « κάθε τροποποίηση της συμβάσεως (συμπεριλαμβανομένων των προσθηκών ή των διαγραφών) πρέπει να προκύπτει από πρόσθετη πράξη καταρτισθείσα με τους ίδιους όρους όπως η σύμβαση· η προφορική συμφωνία δεν δεσμεύει τους συμβαλλομένους ».

3. Οι στο πλαίσιο αυτό εντασσόμενες σχέσεις του Grifoni και της Επιτροπής, βασιζόμενες στην προαναφερθείσα σύμβαση, διήρκεσαν μέχρι τον Μάιο του 1987. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής η Επιτροπή ανέθεσε στον Grifoni την εκτέλεση διαφόρων εργασιών με διάφορες παραγγελίες· κάθε μία από τις παραγγελίες αυτές επανελάμβανε — πέρα από τις αντίστοιχες τεχνικές διευκρινίσεις — τις σημαντικότερες ρήτρες της συμβάσεως-πλαισίου· συγκεκριμένα επαναλαμβανόταν ότι οι γενικοί όροι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της παραγγελίας και προβλεπόταν ρήτρα όμοια, κατά περιεχόμενο, με το προαναφερθέν άρθρο 6.

Μετά τον τερματισμό των σχέσεών του με την Επιτροπή ο Grifoni, θεωρώντας ότι δεν αμείφθηκε σύμφωνα με τους συμφωνηθέντες όρους, ζήτησε πρόσθετη αμοιβή. Κατόπιν της αρνήσεως της Επιτροπής να καταβάλει το αιτούμενο ποσό, ο Grifoni άσκησε την παρούσα αγωγή, με την οποία ζητεί την καταβολή του ποσού το οποίο θεωρεί ότι εξακολουθεί να του οφείλεται και το οποίο ορίζει σε 450 597 910 ιταλικές λίρες (LIT).

4. Στο δικόγραφο της αγωγής του ο Grifoni, αφού υπενθύμισε τις συμφωνίες που διείπαν τις σχέσεις του με την Επιτροπή, ιδίως τη ρήτρα σύμφωνα με την οποία έπρεπε να καταχωριστούν αναλυτικά οι πραγματικές δαπάνες των εργασιών που θα πραγματοποιούσε (και επομένως ως βάση έπρεπε να ληφθούν οι πράγματι παρασχεθείσες παροχές, ακόμη και αν διέφεραν ποσοτικώς από τις παροχές που προέβλεπαν οι παραγγελίες), περιορίστηκε να αναφέρει ότι « λόγω επίσης του ιδιαίτερου μηχανισμού αμοιβής που χρησιμοποιεί το Κέντρο » (σελίδα 2 της αγωγής) δεν αμείφθηκε βάσει των συμφωνηθέντων όρων. Ένας τέτοιος ισχυρισμός άφηνε να εννοηθεί ότι οι αξιώσεις του Grifoni στηρίζονταν σε εσφαλμένη λογιστική καταγραφή των εργασιών που πραγματοποίησε, κυρίως διότι τα « λογιστικά υπόλοιπα » που επισύναψε στην αγωγή προσδιόρισαν για κάθε παραγγελία, και σχετικά με κάθε τίτλο, τα ποσά που θεωρούσε ότι του οφείλονται ακόμη.

5. Αντίθετα, στο υπόμνημα απαντήσεώς του και κατά την προφορική διαδικασία ο Grifoni μετέβαλε ουσιωδώς το περιεχόμενο των αιτιάσεών του, υποστηρίζοντας ότι αυτά που είχαν συμφωνηθεί στις γραπτές παραγγελίες αντιστοιχούσαν μερικώς μόνο στο πραγματικό περιεχόμενο των συμφωνιών που είχαν συναφθεί προφορικώς μεταξύ των διαδίκων· επομένως, κατά την άποψή του, οι γραπτές συμφωνίες δεν ήταν στην πραγματικότητα παρά πλασματικές συμφωνίες και αποτελούσαν μόνο μερική τυποποίηση των προφορικών συμφωνιών και λύση ευκολίας. Τέλος, ισχυρίστηκε κατ' ουσίαν ότι οι εργασίες που πραγματοποίησε είχαν αξία πολύ μεγαλύτερη από αυτή που προκύπτει από τις γραπτές παραγγελίες και επομένως από την αμοιβή που του κατέβαλε το Κέντρο.

Εξάλλου, με το υπόμνημα απαντήσεώς του πάλι, ο ενάγων ζήτησε ποσό ανώτερο — ίσο με 993 494 064 LIT — από αυτό που είχε ζητήσει αρχικά με την αγωγή του. Κατά την άποψη του Grifoni η αύξηση αυτή εδικαιολογείτο από το γεγονός ότι, κατά την άσκηση της αγωγής, λόγω ελλείψεως σχετικών διευκρινίσεων εκ μέρους του εμπορικού επιμελητηρίου του Μιλάνου, δεν ήταν δυνατόν να προσδιοριστούν αριθμητικώς τα οφειλόμενα ως προς ορισμένους τίτλους ποσά. Αντίθετα, η Επιτροπή θεωρεί ότι η τροποποίηση αυτή αποτελεί προβολή νέων ισχυρισμών, απαγορευό-

μενη από το άρθρο 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας και πρέπει επομένως να κριθεί ως απαράδεκτη.

6. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, από τον τρόπο με τον οποίο ο Grifoni είχε εκθέσει τη νομική βάση των αξιώσεών του στο υπόμνημα απαντήσεως, ανέκυψε το ζήτημα σχετικά με την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

Ως προς το ζήτημα αυτό θεωρώ ότι δεν είναι λογικώς δυνατό να αμφισβητηθεί η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου και αυτό για δύο λόγους, που είναι και οι δύο αποφασιστικοί.

Πρώτον, όπως διευκρινίστηκε ρητά στην επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι διάδικοι δεν αμφισβητούν ότι, ακόμη και αν είναι βάσιμη και κρίσιμη η άποψη του Grifoni ότι οι παροχές του είχαν κατά μεγάλο μέρος συμφωνηθεί προφορικώς, οι παροχές αυτές σε κάθε περίπτωση υπάγονταν στη γενική ρύθμιση της συμβάσεως-πλαισίου· διευκρινίστηκε επίσης ότι η ρήτρα διαιτησίας δεν ακυρώθηκε ποτέ από μεταγενέστερη αντίθετη βούληση των συμβαλλομένων. Κανένα στοιχείο δεν επιτρέπει επομένως στο Δικαστήριο να καταλήξει σε διαφορετικό και αντίθετο συμπέρασμα από αυτό που προκύπτει από την αγωγή, ούτε αμφισβητείται από την Επιτροπή.

Δεύτερον, η αναρμοδιότητα του Δικαστηρίου αποκλείεται εντελώς τουλάχιστον για τμήμα του αιτήματος, διότι ο ίδιος ο ενάγων επιβεβαίωσε, όπως θα φανεί καλύτερα στη συνέχεια, ότι τμήμα των παροχών που αποτελούν το αντικείμενο της διαφοράς αντιστοιχεί ακριβώς σε αυτό που είχε συμφωνηθεί με τις γραπτές παραγγελίες. Από αυτό προκύπτει ότι τουλάχιστον γι' αυτό το τμήμα του αιτήματος, υπό την επιφύλαξη των σκέψεων που θα εκθέσω στη συνέχεια όσον αφορά τις λοιπές πλευρές του ζητήματος, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

7. Είναι εντούτοις απαραίτητο να εξακριβωθεί καταρχάς το βάσιμο της ειδικής ενστάσεως που πρότεινε η Επιτροπή βάσει του άρθρου 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας και, γενικότερα, να οριοθετηθεί το αντικείμενο της αγωγής. Είναι αυτονόητο ότι η εκτίμηση αυτή πρέπει να γίνει βάσει των κανόνων που διέπουν τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, περιοριζομένης φυσικά της εφαρμογής του ιταλικού δικαίου στις διατάξεις ουσιαστικού δικαίου.

Ας υπενθυμιστεί σχετικά καταρχάς ότι από το άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το άρθρο 38, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας προκύπτει σαφώς ότι η πράξη με την οποία υποβάλλεται η διαφορά στο Δικαστήριο πρέπει υποχρεωτικώς να περιέχει ορισμένα στοιχεία, στα οποία περιλαμβάνονται συγκεκριμένα το αντικείμενο της διαφοράς, η συνοπτική έκθεση των προβαλλομένων λόγων και τα αιτήματα του προσφεύγοντος. Εξάλλου, κατά το άρθρο 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, απαγορεύεται η προβολή νέων ισχυρισμών, εκτός αν στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά την έγγραφη διαδικασία.

Είναι εντούτοις βέβαιο ότι στην παρούσα υπόθεση δε συντρέχει η περίπτωση αυτή. Εξάλλου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει σαφώς ότι « το αντικείμενο της προσφυγής πρέπει να προσδιορίζεται με το δικόγραφό της και δεν μπορεί πλέον να υποβληθεί νέο αίτημα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας » [1]. Η μόνη εξαίρεση από τον κανόνα αυτό αναγνωρίζεται

1 — Απόφαση της 7ης Μαΐου 1986, υπόθεση 191/84, Barcella (Συλλογή 1986, σ. 1541). Ομοίως βλ. την απόφαση της 25ης Σεπτεμβρίου 1979, υπόθεση 232/78, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Rec. 1979, σ. 2729)· απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1979, υπόθεση 152/78, Gema (Rec. 1979, σ. 3173)· απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 1983, υπόθεση 124/81, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Συλλογή 1983, σ. 203).

στον τομέα των διαφορών λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης όταν, παρά την ύπαρξη επικειμένης και δυναμένης να προβλεφθεί ζημίας, δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί επακριβώς η έκταση της ζημίας. Στην περίπτωση αυτή, πράγματι, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η μεταβολή των αιτουμένων ποσών δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μεταβολή της βάσεως της αγωγής ούτε ως προβολή νέων ισχυρισμών[2].

Θεωρώ επομένως ότι στην παρούσα υπόθεση η προαναφερθείσα εξαίρεση μπορεί το πολύ να εφαρμοστεί στο μέτρο που ήταν πράγματι αδύνατο για τον Grifoni, κατά την άσκηση της αγωγής του, να προσδιορίσει με ακρίβεια τα ποσά που, κατά την άποψή του, του οφείλονται ακόμη.

Δεδομένου όμως ότι πρόκειται για ποσά που αφορούν εργασίες που περατώθηκαν πριν από ορισμένο χρονικό διάστημα, αποκλείεται καταρχήν η περίπτωση αδυναμίας ακριβούς καθορισμού του ποσού κατά την άσκηση της αγωγής. Εξάλλου, ο ίδιος ο Grifoni δεν δικαιολογεί καθόλου τη μεταβολή του αιτουμένου ποσού και περιορίζεται στον ισχυρισμό ότι «οι λογαριασμοί που προσκομίστηκαν (...) καθιστούν προφανή την ύπαρξη πιστώσεως ανώτερης από αυτήν που προκύπτει από τους συνημμένους στην αγωγή λογαριασμούς» (σελίδα 20 του υπομνήματος απαντήσεως). Από τη σύγκριση του συνημμένου στην αγωγή συγκεντρωτικού αποσπάσματος λογαριασμού και του συνημμένου στο υπόμνημα απαντήσεως αποσπάσματος προκύπτει ότι το μόνο κεφάλαιο σχετικά με το οποίο ο Grifoni δεν ήταν σε θέση να καθορίσει την τιμή (και για το οποίο επιφυλάχτηκε να την ορίσει αργότερα προσκομίζοντας δικαιολογητικά στοιχεία) είναι αυτό που αφορά την κατεδάφιση στέγης, κεφάλαιο που έμεινε κενό εφόσον η τιμή του δεν αναφερόταν στον κατάλογο τιμών και έπρεπε επομένως να καθοριστεί από ειδικό. Αντίθετα, τίποτα δεν αναφέρθηκε σχετικά με την τοποθέτηση υδρορροών και περιζωμάτων στέγης, ενώ η τοποθέτηση βιομηχανικών στεγών είχε ήδη υπολογιστεί και συμπεριληφθεί στο συνολικό ποσό που ζητήθηκε με την αγωγή.

Εκτός αυτού, από τη σύγκριση των εν λόγω δύο αποσπασμάτων λογαριασμού προκύπτει σαφώς ότι μόνο στο υπόμνημα απαντήσεώς του ο Grifoni έλαβε υπόψη και επομένως υπολόγισε τα υπόλοιπα ποσά που του οφείλονταν σε σχέση με ορισμένες παραγγελίες, ποσά που δεν περιλαμβάνονται στα παραρτήματα της αγωγής μεταξύ αυτών για τα οποία ο Grifoni ισχυρίζεται ότι δικαιούται συμπληρωματική αμοιβή.

Επιπλέον όσον αφορά ορισμένες παραγγελίες που περιλαμβάνονται ήδη στα παραρτήματα της αγωγής, ο Grifoni αυξάνει, στο υπόμνημα απαντήσεως, το ποσό που ισχυρίζεται ότι του οφείλεται ακόμη.

8. Θεωρώ επομένως ότι η μεταβολή του αιτηθέντος ποσού είναι απαράδεκτη. Είναι πράγματι προφανές ότι το συνολικό ποσό που ο Grifoni θεωρεί ότι του οφείλεται ακόμη μπορούσε να καθοριστεί με ακρίβεια ήδη κατά τον χρόνο ασκήσεως της αγωγής, διότι επρόκειτο για εργασίες που είχαν ήδη εκτελεστεί πριν από αρκετό χρόνο και για τις οποίες έπρεπε να του χορηγηθεί αμοιβή βάσει ήδη γνωστού καταλόγου τιμών. Θα μπορούσε ίσως να γίνει δεκτό ότι το κεφάλαιο «Κατεδάφιση στεγών», για το οποίο πράγματι δεν υπήρχε προκαθορισμένη τιμή στον κατάλογο τιμών, αποτελεί τη μόνη εξαίρεση. Θεωρώ εντούτοις ότι μεταξύ του χρονικού σημείου περατώσεως της εργασίας και του χρονικού σημείου ασκήσεως της αγωγής, ο Grifoni είχε τον χρόνο και τη δυνατότητα να καθορίσει την τιμή του εν

2 — Απόφαση της 2ας Ιουνίου 1976, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 56/74 έως 60/74, Kampffmeyer (Rec. 1976, σ. 711).

λόγω κεφαλαίου, με τη βοήθεια ειδικού ή ζητώντας διευκρινίσεις από το εμπορικό επιμελητήριο.

Η βασική αμφισβήτηση των ισχυρισμών του Grifoni εκ μέρους της Επιτροπής δεν μπορεί επίσης να θεωρηθεί απρόσμενη και μη δυνάμενη να προβλεφθεί δικονομική συμπεριφορά, δεδομένου ότι ο ίδιος ο Grifoni είχε ήδη επανειλημμένα, αλλά μάταια, ζητήσει τον φιλικό διακανονισμό του ζητήματος της καταβολής των ποσών που υποστηρίζει ότι του οφείλονται.

Προτείνω επομένως στο Δικαστήριο να κηρύξει παραδεκτή την αγωγή μόνο εντός των ορίων του αιτήματος που υπάρχει στο δικόγραφο της αγωγής, διότι ως προς τα λοιπά πρόκειται για τροποποιήσεις του αιτήματος που δεν δικαιολογούνται και κατά συνέπεια δεν επιτρέπονται.

9. Όσον αφορά την κατ' ουσίαν εξέταση των αιτημάτων, ας σημειωθεί ότι η συνολική περιγραφή στην οποία προέβη ο Grifoni αναφορικά με τις σχέσεις του με την Επιτροπή, ακόμη και αν έχει ως γενική αφετηρία ότι όλες οι εργασίες συμφωνήθηκαν πάντοτε προφορικά, επιτρέπει τη διάκριση τριών διαφορετικών περιπτώσεων, ακόμη και αν ληφθεί ως βάση μια ανάλυση των διαφόρων παραγγελιών για τις οποίες ο Grifoni ισχυρίζεται ότι δικαιούται συμπληρωματική αμοιβή:

α) εργασίες που εκτελέστηκαν σύμφωνα με *γραπτές* παραγγελίες (έστω και αν συνάγεται ότι η γραπτή παραγγελία ακολούθησε την προφορική συμφωνία), αλλά που έτυχαν εσφαλμένης λογιστικής καταχωρήσεως·

β) εργασίες που εκτελέστηκαν βάσει προφορικών παραγγελιών, που στη συνέχεια διατυπώθηκαν εγγράφως, χωρίς όμως οι εργασίες που πράγματι συμφωνήθηκαν και εκτελέστηκαν (βάσει της προφορικής συμφωνίας) να αντιστοιχούν σ' αυτές που προκύπτουν από τη γραπτή παραγγελία·

γ) εργασίες που εκτελέστηκαν αποκλειστικώς βάσει προφορικών παραγγελιών, χωρίς να διατυπωθούν ποτέ εγγράφως.

Το κοινό στοιχείο των τριών περιπτώσεων είναι το γεγονός ότι, κατά τους ισχυρισμούς του Grifoni (στο υπόμνημα απαντήσεώς του), οι συμφωνίες για την κάθε παροχή ήταν πάντοτε προφορικές, γεγονός που αμφισβητείται από την Επιτροπή όσον αφορά τη ρύθμιση που εφαρμόζεται στην εν λόγω συμβατική σχέση.

10. Ακόμη όμως και αν ξεπεραστούν τα διαδικαστικά προβλήματα που μπορεί ενδεχομένως να τεθούν, εφόσον υπήρξε, κατά το στάδιο του υπομνήματος απαντήσεως, μεταβολή όχι μόνον του αιτήματος, αλλά και της νομικής βάσεως των ισχυρισμών του ενάγοντος, νομίζω ότι επιβάλλεται οπωσδήποτε η άμεση απόρριψη των ισχυρισμών που αφορούν τις δύο τελευταίες περιπτώσεις για λόγους ουσίας.

Πράγματι, η περίπτωση κατά την οποία υφίστανται και είναι κρίσιμες ορισμένες προφορικές συμφωνίες και παραγγελίες με διαφορετικό και ευρύτερο περιεχόμενο από το περιεχόμενο των γραπτών συμφωνιών και παραγγελιών, όχι μόνο δεν αποδεικνύεται, αλλά και είναι ασυμβίβαστη με τη συγκεκριμένη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των διαδίκων, όπως αυτές που παρουσιάστηκαν στο Δικαστήριο, ρύθμιση την οποία ρητώς υπενθύμισαν οι διάδικοι.

Θα υπενθυμίσω καταρχάς το άρθρο 50 του δημοσιονομικού κανονισμού[3], που επιβάλλει τον έγγραφο τύπο για τις συμβάσεις που συνάπτουν οι Κοινότητες κατόπιν διαγωνισμών. Όπως προαναφέρθηκε, ανάλογη διάταξη περιλαμβάνει το άρθρο 3, παράγραφος 1, των γενικών όρων, που έγιναν ρητώς δεκτοί από τους διαδίκους ως αποτελούντες αναπόσπαστο τμήμα της συμβάσεως-πλαισίου. Το άρθρο 18 των γενικών αυτών όρων προβλέπει εξάλλου ότι κάθε τροποποίηση της συμβάσεως πρέπει να απορρέει από πρόσθετη πράξη που συμφωνήθηκε υπό τους ίδιους όρους με τη σύμβαση και προβλέπει ότι δεν εφαρμόζονται και δεν είναι δυνατόν να αντιταχθούν προφορικές συμφωνίες.

Το άρθρο 6 της ιδίας συμβάσεως-πλαισίου προβλέπει ότι ενδεχόμενες τροποποιήσεις ή προσθήκες στις εργασίες που περιλαμβάνονται στην παραγγελία δεν αναγνωρίζονται και δεν αμείβονται παρά μόνο αν έγιναν κατόπιν γραπτής αδείας. Και αυτό αντιστοιχεί στο άρθρο 342 του νόμου «sui lavori pubblici»[4] που ισχύει στην Ιταλία, καθώς και στο άρθρο 1659 του ιταλικού Αστικού Κώδικα, που ρυθμίζει τις συμφωνίες περί τροποποιήσεως συμβάσεως[5].

Από τη σύμβαση που συνήφθη με τον τρόπο αυτό σχετικά με τον τύπο ενδεχομένων μεταγενεστέρων μεταβολών ήδη ιδρυθείσας συμβατικής σχέσεως προκύπτει, ελλείψει συμπεριφοράς που να έχει αποδεικτική δύναμη και να είναι ασυμβίβαστη προς τη θέληση να διατηρηθεί σε ισχύ ο προηγουμένως συμφωνηθείς τύπος, ότι ο γραπτός τύπος συμφωνήθηκε ως συστατικός τύπος. Εν πάση περιπτώσει, η προαναφερθείσα νομοθετική ρύθμιση εξακολουθεί να εφαρμόζεται.

11. Πρέπει να προστεθεί ότι το ιταλικό δίκαιο, οι ουσιαστικοί κανόνες του οποίου διέπουν το σύστημα των αποδείξεων, δεν επιτρέπει σε μεγάλη έκταση την απόδειξη υπάρξεως προφορικών συμφωνιών διαφορετικών από το περιεχόμενο εγγράφου. Ειδικότερα, όσον αφορά τις πρόσθετες ή προηγούμενες διαφορετικές του εγγράφου συμφωνίες, απαγορεύεται η διά μαρτύρων απόδειξη (άρθρο 2722 του Αστικού Κώδικα)[6]. Όσον αφορά τις μεταγενέστερες συμφωνίες, ο δικαστής επιτρέπει την απόδειξη, βάσει πιθανολογήσεως, λαμβανομένης υπόψη της ιδιότητας των διαδίκων και της φύσεως της συμβάσεως (άρθρο 2723 του Αστικού Κώδικα)[7]. Εντούτοις όταν, όπως στην προκειμένη περίπτωση, οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν τη χρήση του εγγράφου τύπου, η διά μαρτύρων απόδειξη επιτρέπεται μόνο σε περίπτωση απωλείας του εγγράφου (άρθρο 2725 του Αστικού Κώδικα)[8].

12. Υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας ρυθμίσεως και ιδίως των απαγορεύσεων που καθιερώνει ο ιταλικός νόμος σχετικά με την απόδειξη, θεωρώ ότι πρέπει να απορριφθούν τα αιτήματα του Grifoni που στηρίζονται στην ύπαρξη προφορικώς συναφθεισών συμφωνιών και παραγγελιών με περιεχόμενο διαφορετικό από αυτό των γραπτών συμφωνιών και παραγγελιών.

3 — JO L 356 της 31. 12. 1977, σ. 1.

4 — Νόμος αρ. 2248, της 20ής Μαρτίου 1865, παράρτημα F, περί των συμβάσεων δημοσίων έργων.

5 — Το άρθρο 1659, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, προβλέπει ότι «ο εργολάβος δεν μπορεί να επιφέρει τροποποιήσεις στους συμφωνηθέντες για το έργο όρους εάν ο αναθέτων το έργο δεν επέτρεψε τις τροποποιήσεις αυτές. Η άδεια πρέπει να αποδεικνύεται με έγγραφο».

6 — Πράγματι το άρθρο 2722 έχει ως εξής: «δεν επιτρέπεται η διά μαρτύρων απόδειξη αν έχει ως αντικείμενο συμφωνίες πρόσθετες ή αντίθετες προς το περιεχόμενο εγγράφου, οι οποίες υποστηρίζεται ότι συνήφθησαν προηγουμένως ή συγχρόνως με το έγγραφο».

7 — Κατά το άρθρο 2723, «όταν προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι μετά την κατάρτιση εγγράφου συνήφθη πρόσθετη ή αντίθετη προς το περιεχόμενο του εγγράφου αυτού συμφωνία, η δικαστική αρχή μπορεί να επιτρέψει τη διά μαρτύρων απόδειξη μόνον εάν, λαμβανομένης υπόψη της ιδιότητας των διαδίκων, της φύσεως της συμβάσεως και των λοιπών περιστάσεων, πιθανολογείται ότι συνήφθησαν προφορικώς προσθήκες ή τροποποιήσεις της αρχικής συμφωνίας».

8 — Το άρθρο 2725 προβλέπει ότι, «όταν, κατά τον νόμο ή τη βούληση των συμβαλλομένων, η σύμβαση πρέπει να αποδεικνύεται με έγγραφο, η διά μαρτύρων απόδειξη επιτρέπεται μόνο στην περίπτωση που αναφέρεται στον αριθ. 3 του προηγουμένου άρθρου. Το ίδιο ισχύει στις περιπτώσεις στις οποίες ο έγγραφος τύπος επιβάλλεται επί ποινή ακυρότητας». Κατά το αναφερόμενο άρθρο 2724, αριθ. 3, «η διά μαρτύρων απόδειξη επιτρέπεται σε κάθε περίπτωση: (...) 3) όταν ο συμβαλλόμενος απώλεσε ανυπαιτίως το έγγραφο που αποτελούσε απόδειξη».

13. Απομένει κατά συνέπεια το αίτημα που αντιστοιχεί στην περίπτωση α, το οποίο στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι οι εκτελεσθείσες εργασίες βάσει συγκεκριμένων γραπτών παραγγελιών δεν αμείφθηκαν βάσει των συμφωνηθέντων όρων.

Στην πραγματικότητα ο ισχυρισμός αυτός όχι μόνο δε στηρίζεται σε απόδειξη ή σε αρχή αποδείξεως που θα μπορούσε ευλόγως να οδηγήσει σε διεξαγωγή αποδείξεων, αλλά διαψεύδεται από τα έγγραφα της δικογραφίας.

Δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία τα έγγραφα που επισύναψε στην αγωγή ο Grifoni και τα οποία χαρακτηρίζει ως «λογιστικά υπόλοιπα». Στη πραγματικότητα στα έγγραφα αυτά, τα οποία συνέταξε ο ίδιος ο Grifoni, αυτός περιορίζεται να αναφέρει λεπτομερώς, κατά κεφάλαιο και κατά παραγγελία, τους λόγους στους οποίους στηρίζονται συνολικά οι αξιώσεις του όσον αφορά την αμοιβή του· πρόκειται επομένως απλώς για μια διευκρίνιση της αξιώσεως που περιέχεται στην πολύ σύντομη αγωγή.

Εξάλλου, η Επιτροπή προσκόμισε νομοτύπως, ως παράρτημα στο υπόμνημα αντικρούσεώς της, τα αντιστοιχούντα σε κάθε παραγγελία έγγραφα που πιστοποιούν τις «τελικές εργασίες» που εκτέλεσε ο Grifoni, ο οποίος διευκρίνισε ο ίδιος τα αντίστοιχα ποσά (σε χαρτί αλληλογραφίας που φέρει τα στοιχεία του), την έγκριση του Κέντρου, διατυπωμένη στη φράση «οι εργασίες ανταποκρίνονται τεχνικώς στις παραγγελίες» και την υπογραφή τόσο του Grifoni όσο και του υπευθύνου του Κέντρου.

Ο ενάγων δεν αρνείται ότι έλαβε τα ποσά που αναφέρονται στα έγγραφα αυτά, αλλά περιορίζεται στην άρνηση του απαλλακτικού και αποσβεστικού τους χαρακτήρα, υποστηρίζοντας ότι δεν επρόκειτο για κανονικές αποδείξεις αλλά για προσωρινά έγγραφα.

Δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτή η άποψη του Grifoni, στο μέτρο που τα εν λόγω έγγραφα, ανεξαρτήτως του αν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποδείξεις, απαλλάσσουν οπωσδήποτε το Κέντρο, υπό τη συγκεκριμένη έννοια ότι πιστοποιούν την καταβολή του αιτηθέντος — και επομένως οφειλομένου ποσού —, και επομένως την απόσβεση της υποχρεώσεως που βαρύνει τον αναθέσαντα το έργο, ελλείψει κάθε στοιχείου από το οποίο να συνάγεται ότι ο Grifoni, που είναι ο συντάκτης των εγγράφων αυτών, τα θεώρησε προσωρινά ή αφορώντα μέρος μόνο του ποσού. Αυτό ισχύει κατά μείζονα λόγο διότι κανένα από τα έγγραφα αυτά δεν διευκρινίζει ότι αφορά προκαταβολή ή κάτι παρόμοιο και διότι σε πολλά από τα έγγραφα αυτά διευκρινίζεται ότι πρόκειται για καταβολή «προς εξόφληση» (παραγγελίες 136/85, 695/85, 378/85, 631/85, 709/85, 106/85, 628/85 και 637/80).

Δεν υπάρχει επομένως αμφιβολία ότι τα έγγραφα που προσκόμισε η Επιτροπή πιστοποιούν ότι ό,τι οφειλόταν, ή τουλάχιστον ό,τι ο Grifoni δέχτηκε χωρίς επιφύλαξη, καταβλήθηκε πράγματι. Πρέπει επιπλέον να υπενθυμιστεί σχετικά ότι η ιταλική ρύθμιση περί αναθέσεως δημοσίων έργων, που κατ' αρχήν εφαρμόζεται και στην προκειμένη περίπτωση[9], προβλέπει την υποχρέωση διατυπώσεως επιφυλάξεως κατά την υπογραφή στα διάφορα στάδια της προόδου των εργασιών και στο τελικό στάδιο, όταν πρόκειται να προβληθούν μεταγενέστερες αξιώσεις[10]. Εάν δεν διατυπώθηκε η επιφύλαξη αυτή, απόλλυται

9 — Βλ. σχετικά την απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1985, υπόθεση 318/81, Επιτροπή κατά CO.DE.MI (Συλλογή 1985, σ. 3706, ιδίως σ. 3713), καθώς και τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Sir Gordon Slynn, όπ.π., σ. 3693, ιδίως σ. 3698 επ.

10 — Άρθρο 54 του βασιλικού διατάγματος 350, της 25ης Μαΐου 1895.

το δικαίωμα προβολής των αξιώσεων. Ο κανόνας αυτός αποσκοπεί να ικανοποιήσει την απαίτηση ασφαλείας στις οικονομικές σχέσεις της δημοσίας διοικήσεως και δεν επιτρέπει στον έναν συμβαλλόμενο να ετεροχρονίσει την προβολή των αξιώσεών του.

14. Βάσει των προηγουμένων καταλήγω επομένως προτείνοντας στο Δικαστήριο:

1) να κηρύξει απαράδεκτη την αγωγή όσον αφορά την τροποποίηση του αιτήματός της ύστερα από την άσκησή της·

2) να απορρίψει κατά τα λοιπά την αγωγή·

3) να καταδικάσει τον ενάγοντα στα δικαστικά έξοδα.